

TANULMÁNYOK

A SZERELEM ABJEKTJE*Julia Kristeva*

Ahhoz, hogy a pszichoanalízisben a szerelemről beszéljünk, a freudi elméletnek legalább három alapvető fogalmát kell felidézni: nácizmus, Erósz, áttétel. Először megpróbálom a két elsőt (nácizmus, Erósz) kérdőre vonni, az utolsót pedig, mintegy zárójelbe téve, csak futólag fogom megemlíteni előadásomban.

Ezután megkísérlem, hogy az előadás végén néhány klinikai példán keresztül rámutassak az archaikusnak nevezett anyának mint az Én imaginárius korrelátumának bizonytalan pozíciójára, mégpedig egy olyan paranácisztikus modalitásban, amelyben az Én még nem vált külön a tárgytól. Mindez az *elsődleges azonosulás* fogalmának tisztázására irányuló kísérlet, melynek, úgy gondolom, nincs se alanya, se tárgya, a két fogalom együtt az „abjekt”, amelyet az én-ideált létrehozó imaginárius Apa instanciája irányít. Fel fogom tárni e viszony sajátosságait a „határállapotokban”, amelyekben maguktól értetődőnek tűnnek, de a hisztériában és a kényszerneurózisban is, ahol kevésbé szembeszökők; mindebből le fogom vonni elméleti következtetéseimet.

Bemutatom, hogy az általam *abjektnek* (abject vagy abjet) nevezett kifejezés iránti elragadottság, mégpedig egy ellenhatásból eredő elragadottság, amely a freudi elméletben való elrejtőzése helyére

¹ L'Abjet d'amour. *Tel quel*, 91, printemps 1982, pp. 17-33. Az 1981 áprilisában Párizsban tartott előadás alapján.

lép, hogyan jellemzi a modern pszichoanalízist, és miként alkotja annak két legfőbb nehézségét: a reparációs attitűdöt és az ezoterikus elméletalkotást.

Lacan azt mondja, hogy a szerelemről való beszéd felkelti az élvezetet. A szerelemről beszélve elhitetem önökkel, hogy tudom, miről beszélek, vagy azt, hogy – ami csak növeli az előadó és feltételezhetően a hallgatók örömét – annak megismerésére törekszem. Egy pillantást vetve a történetemre vagy az analízisemre, ez az élvezet főként abból származik, hogy az, amiről (a szerelem) szól, és amit könnyen titkosnak vagy megnevezhetetlennek képzelünk el, itt közvetlenül beköltözik egy teoretikus nyelv, egy szemlélődésbe merült értelem bizonyosságába. Ha igaz, hogy az analizálók csak arról beszélnek, akkor az analitikus (férfi vagy nő), azért van ott, hogy helyettesítse azokat, hogy megmutassa nekik, hogy az nem az, vagy, hogy az nem minden, vagy, hogy az nem a vége, vagy, hogy egyáltalán nem az... Röviden, a terápiában az áthelyezés vagy a csend a mi diskurzusunk a szerelemhez vagy a szerelemről. De akkor, az igazat megvallva, nem dologiasítjuk-e el ezt a viszonyt, ami, mint az *analizáló diskurzusa*, pontosan az analízisért van, és amely, mint a *gyógyítás mozgatórugója*, alapvetően mobilis, taktikai vagy stratégiai, átvitt vagy ki nem mondott? Ellenkezőleg, bizonyítani fogom, hogy a szerelem e viszonylatának azon komplexitásában való lecsúszása, amelyet az analízis (bizonyos elméleti, sőt teológiai szemérembe kapaszkodva) végül nem tisztázott, az, ami segíthet minket abban, hogy jobban meghalljuk az általunk fenntartott diskurzust és így magának az analízisnek a funkcióját.

A nárcizmus: az üresség védelmezője

Azt mondják, hogy Freud a szerelem állapotát a nárcizmushoz köti: a szerelemi tárgy választása, amely akár „nárcisztikus” vagy „anaklitikus”, akkor és csak akkor bizonyul minden szempontból kielégítőnek, ha ez a tárgy az alany nárcizmusához két lehetséges mód egyikével kapcsolódik: vagy nárcisztikus kielégülés által

(ebben az esetben Narkisszosz az alany maga), vagy a narcisztikus áthárítás (delegation) által (ebben az esetben Narkisszosz a másik, Freud szerint a nő). Egy narcisztikus sors valamiképpen minden tárgyválasztásunkat megalapozza, egy olyan sors azonban, amit egyfelől a társadalom, másfelől Freud morális szigorúsága megpróbál egy „igazi” tárgyválasztás nyereségéhez terelni (lásd a *Bevezetés a narcizmusba* című 1914-es írását; ez a szöveg kétségtelenül túlságosan kapcsolódik a háborúhoz, Freud biztonságérzetének hiányához és Junghez). De ha közelebbről megnézzük, akkor azt láthatjuk, hogy maga az én-ideál, amely követeléseink és vágyaink áttételét biztosítja egy, a társadalmi és szülői törvény által meghatározott minden Széppel és Jóval felruházott „igazi” tárgyra, nem más, mint a narcizmus felelevenítése, felemelése, megbékítése, vigasza. Az mondhatjuk, hogy Freud szövege a narcizmus mindenütt jelenlétét hangsúlyozza, a narcizmusét, amely áthatja a többi instanciát, olyannyira, hogy azt újra és újra megtaláljuk, mert visszatükröződik a *tárgyban* – már amennyire egy tárgy megjelölhető, vagyis szimbolizálható és mint olyan szerethető, tehát kívül áll a káoszon, az elutasításon és a destrukción.

Egyébként a „narcizmus” fogalmának mindenütt jelenlétét összhangban van azzal, hogy távol áll az őseredetiségtől. Egy hozzáfűzött megjegyzésben Freud rámutat arra, hogy a narcizmus valójában egy „új cselekedet” terméke. Ezt úgy kell értenünk, mint az anya-gyermek diád autoerotizmusát kiegészítő harmadik instanciát: „Es muss also irgendetwas zum Autoerotismus hinzukommen, *eine neue psychische Aktion*, in dem Narzissismus zu gestalten [Valaminek, valamilyen *új pszichés cselekedetnek* tehát hozzá kell járulnia az autoerotizmushoz, hogy kialakulhasson a narcizmus].”²

Ez a megjegyzés az intra-szimbolikus megformáltság státuszát tulajdonítja a narcizmusnak, amely a Harmadiktól függ, amely

² Sigmund Freud: A narcizmus bevezetése. In: *Sigmund Freud Művei VI. Ösztönök és ösztönsorsok. Metapszichológiai írások*. Cserépfalvi, Bp., 20. o.